

ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНА «КОНФЕСІЙНО-БОГОСЛОВСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ»

В статье рассмотрена традиция использования терминов «религиозная терминология», «церковная терминология», «сакральная терминология» «богословская терминология» и под. в современной лингвистической практике. Уточнена связь перечисленных номинаций с понятиями «религия», «церковь», «сакральное», «богословие»; обосновано использование термина «конфессионально-богословская терминология».

Ключевые слова: термин, терминология, богословие, богословская терминология, конфессионально-богословская терминология.

У статті розглянуто традицію використання термінів «релігійна термінологія», «церковна термінологія», «сакральна термінологія», «богословська термінологія» тощо в сучасній лінгвістичній практиці. Уточнено зв'язок перерахованих номінацій з поняттями «релігія», «церква», «сакральне», «богослов'я»; обґрунтовано використання терміна «конфесійно-богословська термінологія».

Ключові слова: термін, термінологія, богослов'я, богословська термінологія, конфесійно-богословська термінологія.

The article considers the tradition of usage of terms «religious terminology», «church terminology», «sacral terminology», «theological terminology», etc. in modern linguistics. The connection of these notions with concepts «religion», «church», «sacral», «theology» is specified; the usage of the term «confessional-theological terminology» is substantiated.

Keywords: term, terminology, theology, theological terminology, confessional-theological terminology.

Повноцінне відродження релігійного життя в Україні, гармонізація відносин держави й церкви, зокрема надання богослов'ю місця в системі галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, широке інформування громадськості про події церковного життя актуалізували подальший розвиток релігійного стилю сучасної української літературної мови й відповідної лексики з акцентом на формування релігійної термінології як спеціалізованої групи термінологічних одиниць.

Українська релігійна лексика в цілому й окремі лексико-семантичні групи (окремим із яких було надано статус термінології) у її складі неодноразово були об'єктом лінгвістичних досліджень. Так, наприклад, А.А. Ковтун досліджено інноваційні процеси в українській церковно-релігійній лексиці [4], О.С. Ковтунець – структурно-семантичні особливості релігійної лексики [5], Ю.В. Осінчуком – історію богослужбово-обрядової лексики української мови [6]; С.В. Бібла проаналізувала склад, джерела й шляхи формування української церковної термінології, ґрунтуючись на назвах церковних чинів та посад [1], Н.В. Пуряєва – формування української церковно-обрядової термінології на матеріалі назв богослужбових предметів [7], С. Яремчук – систему богословських термінів на прикладі окремих лексем [10];

І.І. Ворона приділила наукову увагу вивченню характерних ознак та особливостей церковно-релігійної термінології [2], Г.М. Наконечна – характеристики богословської термінології як системи [5]. У той же час не викликає сумніву, що питання про зміст і обсяг понять «релігійна термінологія», «церковно-релігійна термінологія», «церковно-обрядова термінологія», «сакральна термінологія», «конфесійна термінологія», «богословська термінологія», уживаних у сучасних наукових розвідках, потребує подальшого вивчення.

Мета пропонованого дослідження – описати традицію використання термінів «релігійна термінологія», «церковна термінологія», «сакральна термінологія», «богословська термінологія» тощо в сучасній лінгвістичній практиці, уточнити зв'язок цих понять із релігієзнавством і богослов'ям.

Визначаючи склад, структуру й тематичну організацію термінології релігійної сфери, науковці вказують її межі, виходячи із суто практичних потреб свого лінгвістичного дослідження. На наш погляд, найбільш широко це зроблено щодо поняття «церковно-релігійна термінологія»: «Церковно-релігійні терміни – це слова чи словосполучення, що співвідносяться з поняттями церкви та релігії, вступають у системні відношення з іншими словами, утворюючи відкриту систему, яка допускає полісемію, синонімію, антонімію. До церковно-релігійних термінів належать лексеми, безпосередньо пов'язані з вірою, християнськими обрядами, храмовими спорудами та реаліями суто церковного вжитку» [2, с. 14]. Заслугує на увагу спроба розмежувати поняття понять «релігійна термінологія», «сакральна термінологія», «християнсько-богословська термінологія»: «Термін *релігійна термінологія* має узагальнювальний характер і містить одиниці на позначення понять інших релігій. Термін *сакральний* використовують у контексті Святого Письма та богослужінь, він має обмежену сферу функціонування. Християнсько-богословська терміносистема – це складна структура, яку формують ієрархічно зорганізовані в систему тематичні групи термінів на позначення понять, предметів та явищ богослов'я» [3, с. 104]. Цікавим видається зауваження, що термін «конфесійна лексика» мовознавці використовують нечасто, а більш уживаним є номінація «сакральна лексика» [11, с. 118].

Більш конкретно визначено термін «богословська термінологія»: «Богословські терміни – це назви релігійних уявлень, понять і категорій, а також назви дій, процесів, об'єктів, символів і суб'єктів релігійної практики. Богословська термінологія обслуговує християнську релігію (Православ'я, Католицизм, «церковний» Протестантизм: Лютеранство, Англіканство, Кальвінізм)» [10, с. 100].

Не викликає сумніву, що мовознавці при цьому спираються на екстралінгвістичні поняття «релігія», «церква», «сакральне», «богослов'я» тощо. Перераховані терміни належать до релігієзнавства як комплексу академічних дисциплін, що вивчають суспільну природу релігії, а в умовах зрушень, що відбулися протягом останніх десятиліть в українському суспільстві, – богослов'я як окремого учення, що має свій предмет пізнання, хоча й перебуває поза межами академічної науки в її класичному розумінні.

Найбільш загальним за змістом і обсягом є поняття «релігія», яке у відповідних джерелах трактоване як «форма суспільної свідомості, що ґрунтується на вірі людини

в існування надприродного, з яким вона може спілкуватися й від якого залежить»[9, с. 304].

Багатозначним, а тому складним для адаптації в мовознавстві є поняття «церква». У релігієзнавстві його тлумачать таким чином: «Церква – 1. Особливий тип релігійної організації, об'єднання послідовників тієї чи іншої релігії на основі спільності віровчення й культу. Головними ознаками церкви є: 1) наявність розробленої догматичної системи і канон права; 2) ієрархічний характер, централізація управління; 3) поділ віруючих на служителів культу (духовенство) і рядових віруючих (мирян). 2. Хрестоподібна культова споруда з вівтарем і приміщенням для богослужінь» [9, с. 397]. Традиційно релігієзнавці виділяють такі рівні церковно-релігійної сфери: релігійна свідомість, культова діяльність, церковно-релігійні організації (інститути), внутрішньо- та міжцерковні відношення тощо.

Не менш складним за замістом є й поняття сакрального. «Сакральне – 1. Надприродні істоти, які є об'єктом поклоніння в певному релігійному культі. 2. Релігійні цінності – віросповідання, віровчення, таїнства, церква. 3. Сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять в систему релігійного культу»[9, с. 313].

Як уже зазначалося, у сучасній суспільній практиці поза межами наукового релігієзнавства все більшого поширення набуває поняття «богослов'я»: «У християнському вжитку термін *богослов'я* може мати ширше значення «наука або мова про Бога на основі Божого об'явлення» або більш специфічне – «пізнання Бога у його внутрішньому житті» [8]. Розвитком богослов'я опікуються насамперед у церковних інституціях, а саме в Українському католицькому університеті (УГКЦ), де діє Інститут богословської термінології та перекладів, Ужгородській українській богословській академії ім. святих Кирила і Мефодія (УПЦ), Київській духовній академії і семінарії (УПЦ КП).

Питання про богослов'я як самостійну галузь знань актуалізувалося після 29 квітня 2002 р., коли міністр освіти і науки України підписав наказ № 280, згідно з яким богослов'я (теологія) внесено в державний перелік напрямів та спеціальностей, за якими на той час здійснювалася підготовка здобувачів вищої освіти.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 363 від 16.06.2005 р. бакалаври, спеціалісти і магістри за фахом богослов'я (теологія) готувалися в межах напряму підготовки «Філософія» на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 507 від 24.05.1997 р. Пізніше, згідно з урядовою постановою № 1719 від 13.12.2006 р., цю спеціальність було вилучено з переліку напрямів підготовки бакалаврів. З того часу й до нинішніх змін спеціалісти й магістри богослов'я (теології) готувалися в Україні на базі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра філософії.

Згідно з постановою № 787 від 27.12.2010 року богослов'я (теологія) було залишено в переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців і магістрів у межах галузі знань «Гуманітарні науки». Для виконання цієї постанови Кабінету Міністрів цей перелік був введений в дію Наказом Міністерства освіти і науки України № 1067 від 9 листопада 2010 р.

Постановою Кабінету Міністрів України № 267 від 17 березня 2011 р. було введено розмежування богословів за конфесійною ознакою, утому числі й серед

магістрів.

Зважаючи на вищевикладене, уважаємо коректним використання терміна «богословсько-конфесійна термінологія», що більш адекватно відтворюватиме сучасний стан богослов'я, розвиток якого відбувається в межах відповідних конфесій.

Література:

1. *Бібла С. В.* Склад, джерела і шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 20 с.
2. *Ворона І. І.* Характеристика української церковно-релігійної термінології // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. № 23. Том 1. Одеса, 2016. С. 14–16.
3. *Вереш М. Т.* Загальна лінгвістична характеристика християнсько-богословської терміносистеми // *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 104–107.
4. *Ковтун А. А.* Інноваційні процеси в українській церковно-релігійній лексиці (на матеріалі художньої прози ХХ ст.) : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2006. 274 с.
5. *Наконечна Г.* Українська богословська термінологія: характеристика системи // Християнство й українська мова: матеріали наукової конференції (Київ, 5–6 жовтня 2000 р.) / відп. ред.: В. Німчук. Львів, 2000. С. 79–92.
6. *Осінчук Ю. В.* Історія богослужбово-обрядової лексики української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2008. 20 с.
7. *Пуряєва Н.* Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Пуряєва; НАН України, ін-т укр. мови. Київ, 2001. 20 с.
8. Термінологічно-правописний поради́ник для богословів та редакторів богословських текстів [Електронний ресурс]. URL: <http://poradnyk.ucu.edu.ua/theological-comments/theology/>
9. *Шевченко В. М.* Словник-довідник з релігієзнавства. Київ : Наук. думка, 2004. 560 с.
10. *Яремчук С.* Система богословських термінів: семантика лексем *амвон*, *вістар*, *ікона* // Проблеми української термінології: міжнар. наук. конф., 1–2 жовт. 2010 р.: зб. наук. пр. Львів, 2010. С. 115–117.
11. *Яремчук С.* Вивчення сакральної та богословської термінології на заняттях з української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2011. Вип. 6. С. 117–120.

Надійшла до редакції 31.10.2017. Розглянута на редколегії 11.12.2017.

Рецензенти:

Доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» Чернієнко В.О.

Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри політології та історії Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» Селевко В.Б.